

Incidència dels aspectes temporals en la introducció de reformes estructurals dels sistemes educatius

Algunes lliçons arran de la introducció de la sisena hora a primària a Catalunya

Joan Teixidó Saballs
GROC¹

Durant el curs 2006-2007 s'ha produït un canvi estructural de notable magnitud en el sistema educatiu català: el 80% de l'alumnat d'educació primària (198.000 nens i nenes de 6 a 12 anys) fa una hora diària més de classe. L'escolarització obligatòria passa a ser de 6 h. diàries, és a dir, 30 h. setmanals, la qual cosa implica un augment de 175 h. anuals i, per tant, de 1050 al llarg de l'etapa. L'increment equival a més d'un curs complet.

La posada en marxa d'un canvi d'aquesta envergadura ha suscitat una notable polèmica que s'ha polaritzat entorn de dos posicionaments contraposats. D'una banda, l'Administració Educativa i bona part dels interlocutors socials (sindicats, associacions de pares, federacions d'ensenyants...) avalen la bondat de la mesura amb la signatura del Pacte Nacional per l'Educació. D'altra banda, els centres educatius han viscut el canvi d'una manera traumàtica, des d'una actitud de desconcert, d'escepticisme i, a vegades, de franca animadversió.

La importància de la mesura, les dificultats que va concitar la posada en marxa i, també, la consciència que la posada en marxa havia produït alguns efectes col·laterals no desitjats van conduir a la realització de l'estudi *La sisena hora a primària. Balanç de resultats, detecció de dificultats i formulació de propostes de millora*², en el qual es recullen i s'analitzen els resultats de la posada en marxa, es detecten les dificultats que ha generat i es proposen accions de millora. Entre els resultats que es desprenen de l'estudi, n'hi ha alguns que fan referència al temps escolar. No podria ser d'altra manera si es

¹ El la realització de l'estudi *La sisena hora a primària* hi han participat Josep Bofill Deu, Rosa Borràs Medina, Enric Corominas Rovira, Mercè Juan Millera, Rosa Lajusticia Manchón, Eduard Mallol Blanch, M. Francesca Massó Urgellès, Rosa Mª Montseny Baulenas, Dolors Pairó Parramon, Miquel Payaró Pagès, Joaquim Pélach Bussom, Beatriz Pérez Ballesteros, Montse Planas de Farnés Valentí, Mariona Solé Canyelles, Rosa Soler Balletbò i Llum Viruete Sanante

² L'estudi fou realitzat per GROC (Grup de Recerca en Organització de Centres) a iniciativa de la Fundació Propedagògic, durant el període gener-maig 2006. Recull els resultats de la posada en marxa del canvi a 420 centres d'arreu de Catalunya, tot aportant dades qualitatives i quantitatives. La versió íntegra de la recerca així com una presentació abreujada es troba a <http://www.joanteixido.org/cat/sisena.htm>

té en compte que la mesura afecta el temps d'estada a l'escola dels alumnes i, també, l'horari laboral del professorat.

En demanar-me una col.laboració en la qual es consideri la incidència d'aquesta mesura en la gestió del temps escolar em va semblar que, més enllà de fer una síntesis del resultat de la recerca (en darrera instància, són l'expressió de l'ara i aquí) podia tenir més interès extreure'n algunes lliçons referides a la introducció de canvis estructurals en els sistemes educatius, tot posant l'èmfasi en els aspectes temporals. Amb aquesta intenció, en primer lloc s'efectua una breu presentació dels trets distintius de la sisena hora i, a continuació, s'assenyalen algunes ensenyances que se'n desprenen. Es tracta de qüestions prou conegudes que, conceptualment, no admeten cap mena de discussió. Ara bé, en el pas a la pràctica, sovint s'obliden. És aleshores, en ser viscudes arran d'una experiència directa, quan adquireixen un sentit ple, quan ens adonem que la precipitació i les presses mai no porten res de bo.

La sisena hora. Breu caracterització.

La sisena hora constitueix una mesura de qualitat del sistema, tant des d'un punt de vista quantitatiu (inversió pressupostària, nombre de mestres, etc.) com qualitatiu (increment del temps escolar, oportunitat per assajar noves metodologies, resposta a demandes socials...) que respon a tres intencions bàsiques:

- a) millorar dels nivells d'aprenentatge dels alumnes. El fet de comptar amb més temps per atènyer els mateixos objectius educatius (no hi ha augment de la càrrega curricular) ha d'afavorir l'aprenentatge.
- b) Igualar l'horari entre l'escola pública i la concertada. El sistema educatiu català està format per una doble xarxa que abans de la implantació de la sisena hora es diferenciava, entre d'altres aspectes, pel fet que els centres concertats impartien, d'una manera generalitzada, una hora més sufragada per les famílies
- c) Propiciar la introducció d'innovacions. El fet de disposar d'un 20% més de temps, unit a la possibilitat d'assajar múltiples formats organitzatius, afavoreix la introducció d'innovacions i l'optimització dels recursos.

En la posada en marxa, no obstant, ha calgut afrontar un repte d'una gran complexitat. No n'hi ha prou de dir "Farem una hora més" i comptar amb recursos econòmics per contractar el professorat. Hi ha molts altres factors a considerar. Vegem-ne els principals:

- a) *Augment d'hores d'escolarització.* Afegir una hora diària d'escolarització suposa un augment de 175 hores anuals i, per tant, un increment considerable del temps de lliure organització del currículum i, allò més important, la necessitat de vertebrar-ho en el Projecte de Centre.
- b) *Disminució d'hores de docència dels mestres.* L'increment del nombre d'hores d'atenció als alumnes s'ha fet coincidir amb la reducció de l'horari d'atenció directa als alumnes del professorat.
- c) *Delimitació del marc horari del centre.* S'ha atorgat autonomia als centres educatius per fixar 6 hores diàries lectives entre les 8,30 h. i les 18 h. deixant-ne un mínim de dues de descans al migdia.

d) *Increment del nombre de mestres.* L'aplicació conjunta de la sisena hora i de la reducció de l'horari lectiu del professorat d'educació infantil i primària suposa un increment substancial de docents : 4600 nous mestres per a 1668 centres.

e) *Desfasament entre l'horari dels alumnes d'infantil i de primària.* La sisena hora només afecta els alumnes d'educació primària; els d'infantil continuen tenint 25 h. setmanals. Això suposa que l'horari d'entrada o de sortida dels alumnes no coincideix, la qual cosa planteja una dificultat addicional per a les famílies amb germans a ambdues etapes.

f) *Possible ruptura de la uniformitat horària* entre els centre d'un mateix municipi o àrea geogràfica.

g) *Major complexitat* i nous criteris a considerar en *l'elaboració de l'horari* escolar.

En síntesi la coincidència dels factors esmentats (i d'altres aspectes col.laterals que fóra llarg d'enumerar) ha comportat un *canvi en profunditat del model organitzatiu* dels centres de primària. L'augment del temps d'estada al centre dels alumnes i la disminució de l'horari docent dels mestres, implica que l'horari dels alumnes ja no coincideix amb el dels mestres, que l'horari dels mestres deixa de ser homogeni, que apareixen les "hores lliures", que es redueixen les hores de trobada de tot el professorat, que cal una major planificació de l'horari de coordinació, que cal vetllar per limitar el nombre de mestres que intervenen en un mateix curs, que s'aprofundeix la divisió entre les etapes educatives, que apareixen problemes en la gestió de les substitucions i de l'acompanyament a sortides, que cal replantejar-se els hàbits i l'horari per a la formació en centres, etc. Tot plegat apunta vers una transformació cultural de les escoles

Alguns aprenentatges.

La posada en marxa de la sisena hora pel que fa als aspectes temporals que se'n desprenen admet múltiples anàlisis. D'entre les diverses possibilitats, ens centrarem a exposar alguns aspectes macroorganitzatius que han tingut una clara incidència en la manera com s'ha dut a terme el canvi. Es tracta de qüestions que hauran de ser tingudes en compte en futures reformes si no es volen repetir els errors de l'actual.

a) Conèixer i respectar el *tempo* dels diversos subsistemes.

Des d'un punt de vista sistèmic, la posada en marxa de la sisena hora constitueix un exemple diàfan de la necessitat de coordinació entre la Política Educativa, l'Administració Educativa i l'Organització de centres. Es tracta de tres subsistemes diferents que, per bé que presenten múltiples interconnexions, responen a lògiques pròpies i, per tant, a *tempos* diversos.

Al procés de negociació política amb les diverses instàncies socials vinculades al món educatiu s'hi va dedicar el temps necessari per assolir l'acord de base que feia possible la mesura: el Pacte Nacional per l'Educació. Ara bé, a partir d'aquí, el temps que es va esmerçar al desenvolupament legislatiu, la sensibilització i difusió entre les diverses instàncies de l'Administració (fonamentalment la inspecció educativa) així com el procés de difusió i formació als equips directius i als claustres fou precipitat, erràtic i absolutament insuficient. Tenint en compte el nombre de centres i de mestres als quals

afectava la mesura, hauria calgut, com a mínim, dedicar un curs escolar sencer a preparar-ne la posada en marxa.

b) Atorgar els temps necessari per a la formació.

La posada en marxa, en condicions òptimes, d'un canvi de l'envergadura de la sisena hora requereix la realització d'accions de formació específiques. Tanmateix, la bona formació no pot improvisar-se a corre-cuita. Requereix un procés de disseny (establiment d'objectius, delimitació de continguts, caracterització de les accions formatives...), de desplegament i elaboració (preparació de materials, selecció i formació de l'equip de formadors, planificació de les accions formatives, etc.) i, finalment, d'execució i avaluació. Tot això requereix coneixements però, també, temps i planificació a l'avançada.

c) Temporitzar i seqüenciar la presa de decisions a nivell local.

L'autonomia que cada Consell Escolar per establir el marc horari que consideri més adequat s'ha de ponderar amb l'establiment d'alguns criteris comunitaris, vàlids per al conjunt dels centres d'un mateix barri, districte, municipi, etc. Es tracta d'una qüestió de sentit comú (transport escolar, menjador, coordinació amb activitats d'esport o lleure a la fi de la jornada escolar, etc.) que s'ha regulat d'una manera ambigua pel que fa al lideratge del procés, a les responsabilitats de les diverses instàncies implicades i a la seqüenciació i la temporalització de les accions a dur a terme. A tall d'exemple, no té sentit que es reunixin els representants dels diversos centres per intentar consensuar criteris horaris quan, prèviament, cada Consell Escolar ja havia fixat un marc horari propi. En tot cas, s'hauria d'haver fet fer a priori. Ara bé, això implicava haver-ho fet durant el primer trimestre (abans de Setmana Santa).

d) Temps per a la presa de decisions a nivell de centre.

La formació ha de contribuir a fonamentar la presa de decisions; ara bé, no ha de suplantar-la. En un model que tendeix a l'autonomia del centre, la presa de decisions organitzatives correspon al Consell Escolar i al claustre de professors. Són molts els aspectes que s'han de tenir en compte: la delimitació del marc horari, la ubicació de les sisenes hores, la redistribució del currículum entre els mestres derivada de la reducció de l'horari docent, la reducció del temps de descans al migdia, la necessitat de garantir la coordinació (claustre, d'etapa, de cicles, intercycles...), l'aparició de franges horàries no lectives per als mestres, etc. Per a cadascun d'ells, cal establir criteris de centre que hauran de regir l'elaboració de l'horari. I no n'hi ha prou d'establir-los sinó que cal prioritzar-los i preveure'n les repercussions.

Es evident que, entre d'altres factors (formació, lideratge, cultura participativa...) es tracta d'un procés que requereix temps per a la reflexió, per al debat i la contrastació de parers al si del claustre i dels equips de cicle, per a la realització de simulacions... Es tracta, a més, d'un conjunt de feines que es duen a terme amb l'escola en marxa i que, per tant, s'han de simultanejar amb les tasques habituals del curs escolar.

Més enllà de l'anàlisi macroorganitzatiu, també hauria estat possible de fer una radiografia dels aspectes temporals que es desprenen de la sisena hora a un nivell micro, és a dir, en el dia a dia del centre. Els aspectes a considerar podrien haver estat:

- a) La contraposició d'interessos entre els diversos sectors educatius (famílies i professorat, primordialment) pel que fa a la fixació del marc horari
- b) El nombre i la ubicació de les franges horàries de coordinació del professorat
- c) El temps mínim de descans al migdia per a alumnes i docents
- d) La gestió del desfasament horari entre Infantil i Primària
- e) L'establiment de l'horari de coordinació del professorat i la fixació de criteris d'optimització del seu ús
- f) L'establiment de criteris reguladors de les tardes lliures del professorat
- g) El canvi en l'horari de tutoria i les implicacions en el funcionament del centre.
- h) La incidència de les "mitges jornades" en la dinàmica dels centres i en l'organització del centre
- i) La ubicació de les sisenes hores dins la graella horària
- j) Les reticències del professorat al canvi horari
- k) ...

Es tracta de qüestions que revesteixen un indubtable interès en la vida quotidiana dels centres, en l'anàlisi de les quals cal partir d'enfocament situacionals, que tinguin en compte les peculiaritats de cada centre.

jaon.teixido@udg.edu